

Nepoznati Durkheimov tekst o općoj sociologiji

Tekst Émilea Durkheima *Što bi trebala biti opća sociologija* do sada je bio posve ili gotovo nepoznat. Otkriven je i na francuskom jeziku prvi put objavljen stotinjak godina nakon što je napisan. Napisan je 1899, a na francuskom je objavljen 1998. godine (*L'Année sociologique*, Vol. 48/1998., No. 1). Danas se i najbolji poznavatelji Durkheimove ostavštine (a to su pravi timovi istraživača, marljivih sudionika durkheimovskih studija) čude da je jedan od njegovih radova, s tako značajnim naslovom, mogao izmaknuti njihovu uvidu i toliko vremena ostati u anonimnosti. No povijest tog teksta pomalo je bizarna. Naime, Durkheim je 1899. godine bio pozvan na sociološki kongres što ga je u Genovi (od 22. do 26. listopada) organizirao talijanski "sociološki autsajder" Francesco Consentini, unatoč protivljenju (dominantne) intelektualne grupacije koja se okupljala oko časopisa *Rivista italiana di sociologia*. Pozivu se ljubavno odazvao i u pismu organizatoru poručio: "Svesrdno podržavam kongres koji organizirate i učinit ću sve što je u mojoj moći da na njemu sudjelujem, usprkos udaljenosti koja nas dijeli. Vjerujte u moju naklonost vašem plemenitom pothvatu". Kongresu, međutim, Durkheim nije prisustvovao, ali je za tu priliku napisao i organizatoru dostavio priopćenje pod naslovom *Što bi trebala biti opća sociologija*, iako je, kao što se vidi iz jednog pisma Celestinu Bougléu, bio u ozbiljnoj nedoumici ne bi li možda bilo bolje da se opredijeli za naslov *Što može biti opća sociologija*. Posve je sigurno da implikacije te nedoumice nisu samo formalne naravi. Zbog "nedostatka vremena", priopćenje na Kongresu nije ni pročitano, ali je u Consentinijevom časopisu *La scienza sociale* (4/1899), u pregledu kongresnih sjednica, tiskan njegov kratki sažetak. Cijeli je rad, na talijanskom jeziku, objavljen u zborniku što ga je priredio F. Consentini, pod naslovom *Studi sociologici raccolti in occasione del I congresso sociologico italiano di Genova*, Palermo, A. Reber, 1900. Francuski je prijevod učinjen upravo prema tom talijanskom izvorniku i, kao što smo već napomenuli, objavljen tek 1998. godine u navedenom broju časopisa *L'Année sociologique* (*Sociološki godišnjak*), odakle ga i mi preuzimamo.

Što bi, prema Durkheimu trebala biti opća sociologija? Valja imati na umu činjenicu da je on permanentno bio zaokupljen tim pitanjem i da je o njemu vrlo često (kako u sustavnim djelima tako i u manjim radovima) iznosio iznijansirane, pokatkad i umjereno različite sudove. U spisu *Novije studije u društvenim znanostima*, objavljenom 1886. godine (dakle, sedam godina prije *Podjele društvenoga rada*), zalaže se za doticaj društvenih znanosti, protivi se ishitrenim generalizacijama i iznosi ideju opće sociologije. Ustanovljuje da se sociologija dijeli na četiri discipline, koje se bave pravom, moralom, religijom i zločinom. Uvodi analogiju između opće sociologije i opće biologije te u tom smislu konstatira: "Nakon Claudea Bernarda prihvaćeno je da, pored posebnih bioloških znanosti, postoji i opća biologija, koja istražuje opća svojstva života. Isto tako, postoji opća sociologija, koja se bavi proučavanjem općih značajki društva". Dodaje da je opća sociologija svojevrsna sinteza posebnih sociologija i da ona "u posebnim znanostima nalazi već pripremljenu građu" za svoje bavljenje. No na istom mjestu Durkheim daje i nešto određeniju definiciju opće sociologije, u kojoj je teško razabrati operacionalizaciju postuliranog načela sinteze. "Opća bi sociologija, kaže on, trebala proučavati oblikovanje kolektivne svijesti, načelo podjele društvenoga rada, ulogu i granice prirodne selekcije i životne utakmice unutar društava, zakon naslijeđa ili kontinuiteta društvene evolucije". Dvanaest godina što su uslijedile nakon objavljivanja navedenog spisa Durkheim se stalno vraća pitanju opće sociologije, neprestano ga varira, ponešto dodaje, a ponešto oduzima svom početnom stajalištu.

Najkompetentniji današnji durkheimovci (primjerice Massimo Borlandi, Philippe Bebnard) ipak drže da je ovo stajalište iz 1899. godine, iako nedovoljno razrađeno, metodički najbliže njegovu temeljnom uvjerenju. Opća bi sociologija trebala biti *grana* sociologije, koja istražuje *prvotnu činjenicu* iz koje nastaju sve društvene činjenice i pokazuje da se taj nastajanje

nak dogodio kao "proces rastuće složenosti", to jest kao sve složenije agregiranje kombinacija činjenica što su proizašle iz prvotne činjenice. Kako se uvijek sve vrsti oko središnjeg pitanja: kako međusobno povezati društvene znanosti, Durkheim drži da će se to povezivanje dogoditi prije ili kasnije, samo po sebi, čim se specijalisti uvjere da među činjenicama koje izučavaju postoji veza, "srodnost". U to ih se može uvjeriti samo na jedan način: pokazati da te činjenice, bez obzira na svoju aktualnu različitost, imaju isto podrijetlo. U njihovu se izvorištu nalazi ista "klica". Durkheim uz to tematizira i svoju uobičajenu distinkciju između činjenica *morfološke* naravi (ili "supstrata") i činjenica *fiziološke* naravi (*funkcionalnih* činjenica). Odatle proizlazi da je prvotna činjenica, koju valja utvrditi, u stvari udvojena. Na morfološkoj je razini "horda" (koju inače postulira u šestom poglavlju knjige *O podjeli društvenoga rada*), a na fiziološkoj razini "religijsko stanje", u kojemu je prvotni ritual isprepleten s prvotnim vjerovanjem. Opća bi sociologija, vođena genetičkom metodom (izloženom u šestom poglavlju *Pravila sociološke metode*), trebala doprijeti do morfoloških i funkcionalnih društvenih činjenica. To je, u biti, osnovna intencija Durkheimove metode, koju on u ovom tekstu izlaže vrlo rudimentarno, ali po vlastitom mnijenju sasvim dostatno i jasno, do čega mu je najviše i stalo. Durkheim se, s tim u vezi, i opet vrlo sumarno, osvrće na stanje društvenih znanosti prije pojave sociologije i konstatira da "cjelokupnost društva nije bila predmetom ni jednog posebnog istraživanja". Uz to dodaje da društvo nije ništa bez svojih organa, kao što ni cjelina nije ništa bez svojih dijelova, ali da cjelina ipak nije isto što i zbir tvorbenih elemenata. Stoga se *sustav* ("organizam") ne može objašnjavati izdvojenim proučavanjem dijelova. Upravo se tu ukazuje mjesto za posebnu znanost koja sustav opisuje kao cjelinu i spoznajno zahvaća njegovo *jedinstvo*. Samo ta znanost polazi od uvida da sve pojave kojima se bave mnogovrsne posebne discipline pripadaju "istoj obitelji" i da društvo ima karakter sustava ("organizma"). Društvo je zapravo način na koji se njegovi elementi međusobno povezuju i to je ono što tvori njegovo jedinstvo ("jedinstvo sustava kao takvog"). Drugim riječima, da bi se protagoniste različitih društvenih znanosti uvjerilo u nužnost suradnje valja ih upozoriti na međuzavisnost činjenica koje izučavaju. Stoga je, drži Durkheim, za sve one koji se, općenito ili posebno, bave izučavanjem društva bitno da imaju na umu kategoriju jedinstva. No on, s tim u vezi, razlikuje dvije vrste jedinstva: jedinstvo društva i jedinstvo društvenih činjenica. Jedno je "jedinstvo društva u njegovoj cjelokupnosti", a drugo pak "jedinstvo društvenih činjenica". Prvo znači "nedjeljivost", "potpunost" društva (društvo kao sustav), a drugo govori o tome da su društvene činjenice iste naravi, da su istoznačne iako različite. Problemizirajući vezu između tih dviju vrsta jedinstva, Durkheim metodički upozorava da uvijek valja ići "odozdo prema gore, od korijena a ne od vrha". Eksplicirajući svoj pristup, svoje traganje za prvotnom činjenicom, Durkheim u ovom tekstu metodički varira, i osobito naglašava, pitanje religije, odnosno ključnu ulogu religijskog (sakralnog) fenomena u konstituciji društvenosti, čime zapravo naznačuje bitno mjesto te tematike u svom poimanju sociologije i razvoju sociološke misli općenito. U svakom slučaju, kao što to u komentaru uz Durkheimovo "kongresno priopćenje" napominje Massimo Borlandi, ovaj rad na jezgrovit način svjedoči o glavnim stajalištima, ali i nedoumicama jednog od utemeljiteljskih autora klasičnog razdoblja sociološke znanosti.

Rade Kalanj